

Nordplusi projekti fookuses olid Norra eestlased

Lõpule on jõudnud Põhjamaade Ministrite Nõukogu haridusprogrammi *Nordplus* täiskasvanukoolitusele suunatud projekt “From past to present: Migration and integration through Life-stories’ network” (Minevikust tänapäevani: rändest ja lõimumisest eluloo-uurimise võrgustiku vahendusel). Projekt oli töös aastatel 2017–2020, nüüd on aeg põgusaks tagasivaateks. Läti suulise ajaloo uurijate assotsiatsiooni *Dzivesstasts* (Elulugu) algatatud ja Māra Zirņite koordineeritud projekt koondas partnereid Läti Ülikoolist, Stockholmi Ülikoolist, Oslo Metropolitan Ülikoolist ja Eesti Kirjandusmuuseumist (Leena Kurvet-Käosaar ja Triinu Ojamaa). Projekti lõppeesmärk oli välja töötada rändepraktikaid käsitleva haridusprogrammi veebiversioon, mis teeks projektiperioodil kogutud ja analüüsitud teabe mugavalt kättesaadavaks nii asjahuvilistele kui ka poliitikutele Balti- ja Põhjamaades ehk migratsiooni seisukohalt vaadatuna välja- ja sisserrändemaades. Projekti tegevused olid tihedalt seotud Eesti-uuringute Tippkeskuse migratsiooni- ja diasporaauuringute tööühma huvisuundadega.

Rahvusvahelisel tiimil on olnud neli väga produktiivset töökohtumist. Augustis 2017 pandi Riias avaseminaril paika projekti eesmärgi saavutamise üksikasjalik kava. 2018. aasta novembris tõi projektis osalejad Tartusse kokku Eesti-uuringute Tippkeskuse 7. aastakonverents “On the Move: Migration and Diasporas” (Liikumises: migratsioon ja diasporaa). Konverentsi raames korraldati laiemale avalikkusele suunatud arutelupäev rändeprobleemidest kaasajal, selle teljeks oli Susanne Søholt (Oslo Metropolitan Ülikool) ülevaade Norra pagulaspoliitika põhihoontest ja kujunemisloost. 2019. aasta augustis võõrustas projektis osalejaid Stockholmi Ülikool, kus Maija Runcise ja Maryam Adjami eestvedamisel sai teoks sümposium “Postmemory: Memory in exile and exiled memory” (Järemlälu: mälu paguluses ja pagendatud mälu). Eesti partnereid esindas Leena Kurvet-Käosaar ettekandega “Some Pathways of Transgenerational Transmission of Memory of Exile Estonians” (Mälu ülekandeprotsessidest pagulaseestlaste eri põlvkondade vahel).

Projekti eesmärkide saavutamine eeldas eluloointervjuude läbiviimist balti immigrantidega Rootsis ja Norras. Ühine välitööstrateegia kujundati välja töötoas, mis toimus Eesti Kirjandusmuuseumis 2018. aasta märtsis.

Projekti kestel kogusid Maruta Pranka, Maija Runcis ja Gunta Neimane intervjuusid läti immigrantidelt Rootsis; Trondheimis, Norras käis välitöödel Triinu Ojamaa. Norra teema on eesti migratsiooni kontekstis uudne mitmes mõttes: eesti väljarändajate seisukohalt on Norra uus migratsioonimaa, st seal puudub Teise maailmasõja aegne eestlaste diasporaakogukond nagu Rootsis. Teisalt, nii humanitaar- kui sotsiaalteadlased on Norra eestlasi alles avastamas, mistõttu tutvustame allpool mõnda Norra välitööde käigus esile kerkinud teemat.

Mida tähendab Norra eestlaste silmis immigrantiks olemine? Eestlased ei tunne end Norras immigrantidena vaid pigem maailmakodanikena. Küsitlus näitab, et viimaste aastate pagulaskriiside kontekstis on immigrantide mõiste muutunud väljastpoolt Euroopa Liitu saabuvate pagulaste sünonüümiks ehk siis, immigrant = pagulane = abivajaja. Mis puutub eestlastesse, siis osa neist on tulnud Norrasse tööle. Nad tunnevad rahulolu mitte ainult ootustele vastavast palgast, vaid ka panustamisest Norra heaolusse maksude kaudu – see on eneseväärikuse küsimus. Teisest osast on saanud Norra eestlased

eelkõige seetõttu, et nad on loonud norralasega ühise pere. Nende eestlaste arvates on kodu seal, kus on pere, ning omaenese kodus on võimatu mõelda endast kui immigrandist. Immigrandi mõistega käib kaasas negatiivne varjund, ükskõik kui tolerantne ühiskond ka poleks. Eestlased Norras ei pea seda otseselt isiklikuks probleemiks, nad on edukad ja leiavad, et on teinud Norrassa elama asudes õige valiku.

Mis eestlane norra kultuurist kergesti üle võtab? Mõttelaad, kvaliteetaja väärtustamine ja *casual*-stiil – need märksõnad tõusid arutlustes esile. Mõttelaad on muutunud demokraatlikumaks: teisi inimesi on õpitud ära kuulama ja kompromisse leidma. Sarnaselt norralastega respektieritakse tõsiasja, et inimesed näevad välja erinevad, nad elavad ja mõtlevad erinevalt. Kvaliteetaeg on leidnud kindla koha Norra eestlaste elukorralduses. Karjääri peetakse küll tähtsaks, kuid piisavalt aega võetakse samuti hobide ja pere jaoks. Norra kombe kohaselt käivad ka eestlased palju õues ja ilmaolud pole takistuseks. “Norras oled hea ema siis, kui su beebi magab väljas ka kahekümnekraadise külmaga,” kinnitab üks vastaja. Norra toite ei peeta eesti omadest nii erinevaks, et nendega oleks raske harjuda. Lambaliharoad on huvitavad ja pruun kitsejuust on hakanud kõigile maitsema. Nagu eestlased kõikjal maailmas, igatsevad ka Norra eestlased taga musta leiba. Põhimõttelise erinevusena tõstetakse esile, et kui Eestis tähtsustatakse sooja toitu, siis Norras valitseb “võileivakultuur”, see on lihtsam, praktilisem ja ajasäästlikum. *Casual* on elustiili võtmemõiste. “Siin Norras me riietume nii, et võiks igal ajal mägedesse matkama minema,” öeldakse naljatamisi. Eestis on teisiti. Seal peab käima peenelt riides ja nüüdki sinna minnes tuleb arvestada, et väljanägemine poleks “norrapärane” ehk “lõtv” või “lohakas”. Vanemad olivad meenutavad, et Norrassa elama asudes mõjus sealne riietumistava väikese kultuurišokina. Õpetajad käisid rebenenud teksades, kotsakingadega naisi kohtas harva, *unisex* domineeris konkurentsilt. See tundus algul võõras, kuid on nüüd pigem omane.

Foto 1. Maija Runcis (Stockholmi Ülikool) ja Maruta Pranka (Läti Ülikool) tutvustavad projektikaaslastele videointervjuude läbiviimise metoodikat. Triinu Ojamaa foto, 2018.

Norralased naeravad, kuid miks? Pea igapähe on ette tulnud olukordi, kus norra nali ei jõua pärrale kõigis oma peenustes. Põhjus pole viletsas keeleoskuses, vaid erinevas kultuuritaustas. Selgituseks öeldakse, et nii nagu eestlased kasutavad naljategemisel repliike vanadest filmidest, mida väljaspool eesti kultuuriruumi keegi ei tunne, teevad seda ka norralased. Eesti inimesed, kes on elanud erinevates Euroopa maades, oskavad arvestada sellega, et võõras keeles naljatamisest on mõistlikum hoiduda seni, kuni kohalike huumoritaju piirid selgemaks saavad. Siiski, peavad eestlased norralaste nalju põhiolemuselt sarnaseks enda omadele: palju on eneseirooniat ja musta huumorit.

Kas multikultuurilisus on Norra igapäevaelus hästi nähtav? Norra on multikultuuriline, selles ei kahtle ükski küsitluses osalenud eestlane; samuti ei nähta vastuolu olukorras, kus üks riik on korruga nii rahvusriik kui multikultuuriline maa. Tõdetakse, et võõrad kultuurid Norras ei domineeri. Tänavapildis näeb rohkem tõmmunahalisi kui Eestis, kuid võrreldes nt Hispaania või Soomega on eri rahvaste poode ja toidukohti vähem. Trondheimis aitab eri kultuure tutvustada festival *Kulturnatt* (Kultuuriöö) ja seda võimalust kasutavad edukalt ka eestlased. Teistega jagatakse oma käsitööoskusi ja eestlaste etteasted teeb eriti atraktiivseks rahvatants. Öeldakse, et rahvatants on Norras “eesti asja ajamine, mille kaudu saab lastele pärimust edasi anda ja norrakatele näidata, kes me oleme ja missugune on meie kultuur”. See aitab ka Eestit oma hinges “kuumana hoida”.

Foto 2. Trondheimi Trollid Kulturnattil, keskel rühma juht Kadri-Liis Wist.
Foto erakogust, 2019.

Norra multikultuurilisus tuleb esile ka hoiakute kaudu. Facebooki arutelud näitavad, et paljud norralased tõesti mõtleavad nii, et kõigi Norras elavate inimeste heaolu peaks olema tagatud, ükskõik kas sisserändaja on tulnud “pagulasena, tööle või armastuse pärast”. Kuid on ka teistsuguseid vaateid, paremäärmuslus pole Norras tundmatu nähtus, aga see pole eriti populaarne. Norra eestlaste arvates võiks Norra migratsioonipoliitika olla Eestile eeskujuks. Paljudel vastajatel on elamise kogemus mitmel Euroopa maal: Soomes, Taanis, Saksamaal, Hispaanias ja eelkõige Rootsis. Norralasi ja rootslasi peetakse sisserändajatega solidaarseks, kuid nad on seda erineval viisil, mille üks vastaja võttis kokku nii: “Rootslased: “Kuidas ma saan sind aidata?”. Norralased: “On midagi, mida mina tean paremini, sina tead mõnda teist asja. Vahetame kogemusi ja teadmisi!” Norralaste hoiak ei pane sisserändajat tundma “vanema venna” üleolekut.

Kelleks soovivad Norra eestlased kasvatada oma lapsed? Nendes intervjuudes, mida allakirjutaja on teinud võõrsile siirdunud eestlastega kümnekond aastat tagasi, oli selle küsimuse eesmärk eestluse püsijäämise võimaluste kompimine. Tänapäeval see nii ei tööta, vaid testib pigem inimeste suhtumist multikultuurilisse ühiskonda ja maailmakodanikuks olemisse. Küsitlus näitas, et vanemad ei ürita kasvatada lastest ei eestlasi ega norralasi, pigem soovitakse, et neist saaksid maailmakodanikud. Mõni lapsevanem ei võtnud üldse jutuks etnilist aspekti: lapsi soovitakse kasvatada headeks inimesteks, kes on teiste suhtes hoolivad, suudavad eluga toime tulla, on ausad ja seaduskuulekad. Vanemate hinnangul ei taju nende lapsed selles probleemi, et nad on “ühe jalaga siin ja teisega seal”. Mõned teismelised määratlevad end “internatsionaalina” ja naudivad mitmesse kultuuri kuulumist. Ühel lapsevanemal on varasem kogemus omast käest võtta. Tema vanemad kolisid Eestisse Venemaalt, kodus elati vene ja väljas eesti traditsioonide järgi. Nüüd kordub seesama ta tütreaga Norras, kes kodus järgib vene kombeid, kuid Norra rahvuspühäl 17. mail tahab ilmtingimata kanda samasuguseid rahvarõivad nagu ta norra sõbrannad. Võtame teema kokku tsitaadiga ühest intervjuust: “Koolis oskavad õpetajad mitmest kultuurist pärit laste kaudu multikultuurilisust klassiruumi tuua, nii et lapsed saavad seal näidata oma teist olemise poolt. Ma arvan, see on otsene multikultuurilise ühiskonna tunnus parimas mõttes.”

Kas Norras on kõik korras, nagu väidab eesti kõnekäänd? Mitmel vastajal oli käepärast mõni lugu norraliku bürokraatia kohta, olgu see seotud tööelu korraldamise, oma firma rajamise või postiteeninduses valitsevate reeglitega. Kuid inimesed on jõudnud sellega harjuda; eestlased – vähemalt Põhjamaades – on tuntud heade kohanejatena. Kui Norras üldse on midagi, mis sealsetele eestlastele ei meeldi, siis on see lõputu vihm.

Põhjalikum välitöödel kogutud info analüüsimine nii Norra eestlaste kui Rootsi lätlaste kohta ootab oma järke ja jõuab laiema lugejaskonnani järgmisel aastal. Projekti väljundina seni valminud artiklid ja haridusprogrammi videoloengud on kättesaadavad aadressil <https://mutvarduvesture.lv/en/multimedia/> ning uut materjali lisandub projekti kodulehele jätkuvalt.

Triinu Ojamaa